

Μέρος II : Η Ουτοπία των Ελλήνων Πολιτικών – Διακυβέρνηση Χωρίς Χρήμα

«Χωρίς δημόσια συζήτηση, χωρίς κριτική, καμία κυβέρνηση και καμία χώρα δεν μπορεί να πετύχει- και καμία δημοκρατία δεν δύναται να επιβιώσει. Αυτός είναι ο λόγος που ο Αθηναίος νομοθέτης Σόλων θέσπισε ως έγκλημα την αποχή οποιουδήποτε πολίτη από δημόσια συζήτηση σε περίπτωση πολιτικής διαμάχης.» John F. Kennedy ¹

Η βαρυσήμαντη δήλωση για το θεσμό της Δημοκρατίας του αδικοχαμένου προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών, John. F. Kennedy, αποτελεί το εφαλτήριο της κριτικής που ασκήθηκε στους έλληνες πολιτικούς - ως κατεξοχήν υπεύθυνους για τη σημερινή οδυνηρή χρεοκοπία της χώρας - στο δοκίμιο της 20^{ης} Ιουλίου 2016, η οποία θα συνεχιστεί στην παρούσα εργασία με θεμέλιο τη νομοθεσία του Σόλωνα.

Το ερώτημα είναι εύλογο, πως είναι δυνατόν το όνομα του νομοθέτη Σόλωνα να μείνει ανεξίτηλο στις σελίδες της παγκόσμιας ιστορίας, ενώ οι έλληνες πολιτικοί της σύγχρονης Ελλάδος σπανίως αναφέρονται στο όνομά του λησμονώντας τη σοφία και τις φιλοσοφικές του νουθεσίες, όπως «*Γηράσκω δ' αει πολλά διδασκόμενος*».

Πιθανώς, επειδή επανέρχεται στη μνήμη μας το όνομα που είναι συνδεδεμένο με το ριζοσπαστικό πρόγραμμα της περιφημής «σεισάχθειας», για να μας θυμίσει τη θαυμαστή και αναίμακτο επίλυση της χρεοκοπίας της Αθήνας του 6^{ου} αιώνα π. Χ., με τις διάσπαρτες «πέτρες», τα «χρεών σημάδια», στους αγρούς της αρχαίας Αττικής. Μια άλλη εκδοχή είναι μήπως μας θυμίσει σ' αυτές τις δύσκολες στιγμές της ανεργίας, εξαθλίωσης της κοινωνίας και ακούσιας μετανάστευσης, ότι όταν υπάρχει η πολιτική βούληση και η πίστη στους δημοκρατικούς θεσμούς υπάρχουν βιώσιμες λύσεις πέραν του στείρου «πάση θυσία στο ευρώ». Και ακόμη, μήπως μας υπενθυμίσει ότι όταν υπάρχει μεγάλη ανισότητα πλούτου μεταξύ της άρχουσας τάξης, της σημερινής οικονομικής ελίτ και των πληβείων εργαζόμενων ή πτωχών- εκτημορίων της αρχαίας εποχής, αμφότεροι χρεοκοπούν υπό το βάρος του τοκογλυφικού δανεισμού.

Είναι γνωστό ότι ο νομοθέτης Σόλων (639-559 π. Χ.) συγκαταλέγεται μεταξύ των επτά σοφών της αρχαιότητας και αναγνωρίζεται ως πατέρας της Δημοκρατίας λόγω της θέσπισης ριζικών μεταρρυθμίσεων οι οποίες συνέβαλαν αποφασιστικά στην εγκαθίδρυση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Εξελέγη ομόφωνα από τους Αθηναίους πολίτες σε ηλικία 45 ετών άρχων *επώνυμος* το 594 π. Χ., λόγω της εξαιρετικής φήμης της τιμότητάς του, για να νομοθετήσει νέο σύνταγμα και να συμφιλιώσει το λαό.

Διακρίνονταν για τη σωφροσύνη του και είχε ως γνώμονα την πειθώ και το μέτρο με την προβολή των αξιών της σύνεσης και της δικαιοσύνης ως ύψιστες αρετές της διακυβέρνησης του κράτους. Οι φίλοι του τον κάκιζαν και οι ανάξιοι τον περιγελούσαν δημόσια γιατί αρνήθηκε, παρότι του παραχωρήθηκε απεριόριστη δικαιοδοσία, να δεχθεί το αξίωμα του τύραννου ως «άνθρωπο λιπόψυχο και άμυαλο που ψάρεψε λεία μα δεν τράβηξε το δίκτυο». Αντιπαθούσε το πολίτευμα της μοναρχίας, διότι είναι *ανεξέλεγκτο και βασίζεται στην αυθαιρεσία* η οποία οδηγεί σε κακή χρήση της εξουσίας.

---

¹ President John F. Kennedy, in his address before the American Newspaper Publishers Association on April 27, 1961: "Without debate, without criticism, no administration and no country can succeed – and no republic can survive. That is why the Athenian lawmaker Solon decreed it a crime for any citizen to shrink from controversy." Το *έγκλημα* (crime) της αποχής από δημόσια συζήτηση ήταν η στέρση των πολιτικών δικαιωμάτων των Αθηναίων πολιτών.

Η πανηγυρική δικαίωση της κρίσης και διορατικότητάς του ότι το καθεστώς της τυραννίας είναι « καλόν χωρίον, ουκ έχειν όμως απόβασιν» είναι υποδειγματική. Αν και παρέχει πολλά αγαθά στον τύραννο, εξουσία, πλούτη, δύναμη και ίσως κάποια δόξα, αναφέρει ο Σόλων, θ' ακολουθούσε τελικά την ιστορική εμπειρία και θα κατέληγε σε εθνική τραγωδία. Απ' ότι διαφαίνεται, ούτε οι σύγχρονοι έλληνες πολιτικοί, αλλά ούτε οι ευρωπαίοι πολιτικοί και τεχνοκράτες της Συνθήκης του Μάαστριχτ και σχεδιαστές του κακότεχνου οικοδομήματος της Ευρωζώνης, έχουν λάβει υπόψη τη σοφία του. Ίσως, όμως, να εκτιμήσουν μέρος της ελεγείας του « από τους αδίστακτους ηγήτορες καταστρέφονται τα κράτη κι αλυσοδένονται από άγνοια οι λαοί από τον τύραννο».²

Η πολιτική δραστηριότητα του Σόλωνα, αλλά και όλη η ζωή του, ενός έντιμου και βαθύτατα δημοκρατικού ανθρώπου, αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα ανδρός προς μίμηση. Ενός πολιτικού οραματιστή μιας δίκαιης κοινωνίας, ο οποίος πίστευε σταθερά ότι ο άνθρωπος πρέπει να έχει γνώμονα στη ζωή και στις δραστηριότητες του την αρετή και όχι το προσωπικό συμφέρον. Πίστευε ακράδαντα ότι ο πολίτης πρέπει να συμμετέχει στα κοινά ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, με τις ευθύνες που του αναλογούν. Μάλιστα, θέσπισε νόμο ειδικό – στο θεσμό που αναφέρθηκε ο δολοφονηθείς πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, John F. Kennedy – ο οποίος όριζε ότι η *πολιτική ουδετερότητα* σε περίπτωση εμφύλιας διαμάχης αποτελεί αιτία απώλειας των πολιτικών δικαιωμάτων του οποιουδήποτε αθηναίου πολίτη.

Δεν ήταν μόνο οι αρχαίοι που θαύμασαν και ύμνησαν τον Σόλωνα για τα σπάνια χαρίσματα πολιτικού και τις φιλοσοφικές του νουθεσίες, όπως «πολλοί ανάξιοι λόγου είναι πλούσιοι ενώ οι καλύτεροι τους είναι φτωχοί», αλλά και οι σύγχρονοι, διάσημοι ιστορικοί και πολιτικοί. Διότι, συν τον εκδημοκρατισμό του πολιτεύματος, κατήργησε το «δανείζειν επί τοις σώμασιν» για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας, προσφέροντας κατά τον ιστορικό Will Durant, ένα από τα «ενθαρρυντικά θαύματα της ιστορίας». Δηλαδή, κατήργησε το θεσμό που καθόριζε ως υποθήκη δανεισμού το σώμα του οφειλέτη προς πώληση στα χέρια του δανειστή. Ως φυσικό, έντρομοι οι αθηναίοι, οι ανήμποροι να αποπληρώσουν τα επαχθή δάνειά τους εγκατέλειπαν την πόλη ατάκτως, για να μη συλληφθούν και πουληθούν ως σκλάβοι μαζί με τα παιδιά τους στα ξένα.

«Όλος ο λαός ήταν χρεωμένος στους πλουσίους» αναφέρει ο Πλούταρχος³ και η εισοδηματική ανισότητα ανάμεσα στους ανήμπορους φτωχούς και νομικώς οχυρωμένους πλουσίους είχε φθάσει στο αποκορύφωμά της. Γι αυτό, η αρχαία Αθήνα βρέθηκε στο χείλος της επανάστασης την οποία ο Σόλων με ευφυΐα την απέτρεψε. Κι αυτό, διότι είχε επίγνωση ότι αφενός μεν η ισότητα είναι αφύσικη, αφετέρου δε, εάν η ικανότητα και η οξυδέρκεια αφεθούν ελεύθερες στη σφαίρα της οικονομίας, η ανισότητα του πλούτου θα αυξηθεί σε τέτοιο βαθμό που τελικώς θα αυτοκαταστραφεί στην αδιάκριτη εξαθλίωση του κοινωνικού πολέμου.⁴ Ήταν ενήμερος πόσο δύσκολο είναι να νομοθετήσει με βάση την αμεροληψία για τις διαφορές των πλουσίων και των φτωχών και ταυτόχρονα να εξυπηρετείται το γενικό συμφέρον της πολιτείας.

---

² Οι αναφορές για την περίφημη νομοθεσία του Σόλωνα έχουν δημοσιευτεί στο βιβλίο του γράφοντος, Χρειαζόμαστε έναν Νέο Σόλωνα – Σεισάχθεια, Κάκτος, Αθήνα, Ιούνιος 2011.

³ Πλουτάρχου Βίοι, Σόλων, Θεμιστοκλής, Περικλής, Φωκίων, ΟΕΔΒ, Έκδοση Ι, Κεφ. 13, 1989.

⁴ Will Durant, The Story of Civilization, The Life of Greece, Book II, Chap. V, σ. 122, Simon & Schuster, 1939.

Τα ανωτέρω, δυστυχώς, δεν φαίνεται να τα κατανοούν οι σημερινοί Έλληνες πολιτικοί, διότι εάν τα κατανοούσαν, η Ελλάδα ήδη θα είχε εξέλθει από το καθεστώς ελεγχόμενης χρεοκοπίας και θα βρισκόταν σε ρυθμούς ανάπτυξης με το δικό της νόμισμα. Πράγματι, απαιτείται ιδιαίτερο χάρισμα και οξύνοια για να κατανοήσει κανείς σωστά τη φιλοχρηματία και την αλαζονεία των πλουσίων εξ αιτίας της δύναμης του πλούτου και των προνομίων που κατέχουν. Οφείλει επίσης να είναι ενήμερος ότι η *ελευθερία* και η *ισότητα* δεν είναι συνεργάτες αλλά εχθροί. Αυτή είναι η βασική αιτία ο αχαλίνωτος καπιταλισμός που ενστερνίζεται η Νέα Τάξη πραγμάτων και περιθάλπουν στοργικά οι πρόσφατες ελληνικές κυβερνήσεις, όπου η συσσώρευση του ατομικού πλούτου αποτελεί το κατεξοχήν ιδανικό της ζωής, ιστορικός οδηγός αναπόφευκτα σε ολέθριες κοινωνικές αναταραχές και βίαιες επαναστάσεις.

Ο Σόλων είχε άριστα υπόψη του τη χαρακτηριστική τάση των ανθρώπων να θέτουν το προσωπικό τους συμφέρον πάνω από το γενικό και εν μέσω μιας έκρυθμης κοινωνικής κατάστασης αναγνώρισε τον άθλο μιας δίκαιης διευθέτησης διαγραφής των χρεών με τη φράση *«άμυνα κρατούσα απ' όλες τις μεριές, λύκος ζωσμένος από σκυλόλοι πυκνό»*. Παρομοίασε το δύσκολο νομοθετικό του έργο σαν *«ένα πλοίο που έχει ρίξει δύο άγκυρες»* για να κρατήσει το σκάφος της πολιτείας πιο σταθερό από την αναμενόμενη θαλασσοταραχή που θα προέκυπτε από την οργή των πλουσίων λόγω της διαγραφής των χρεών και της δυσαρέσκειας των εξαθλιωμένων ακτημόνων που είχαν την προσδοκία να αποκτήσουν κλήρο μέσω του πολυπλόητου αναδασμού· τον οποίο ο οξυδερκής νομοθέτης απέφυγε να θεσμοθετήσει μέσα σε μία έκρυθμη πολιτειακή ατμόσφαιρα και την απειλή ενός καταστροφικού εμφυλίου πολέμου.

Πιστεύοντας ότι πρέπει να προστατεύσει τον αδύναμο λαό από τους δυνατούς και θαυμαστούς στα πλούτη, έδωσε το δικαίωμα σε κάθε πολίτη να καταφύγει στα δικαστήρια για να υπερασπίσει τον αδικημένο. Στο ριζοσπαστικό αυτό μέτρο βλέπουμε την προωθημένη αντίληψη του Σόλωνα για τη λειτουργία της δημοκρατίας. Το μέτρο απέβλεπε στη συνειδητοποίηση του πολίτη ότι αυτός δεν αποτελεί μια ξεχωριστή μεμονωμένη μονάδα που λειτουργεί για το ατομικό συμφέρον που φθείρει τις ψυχές και τις προσωπικότητες των ανθρώπων, αλλά είναι μέλος ενός κοινωνικού συνόλου όπου ζει και υπάρχει σε αλληλεξάρτηση με τα άλλα μέλη για την επίτευξη της κοινής ευημερίας. Ο νομοθέτης επιδιώκει να φέρει τα μέλη της κοινωνίας θεσμικά το ένα πιο κοντά στο άλλο, μέσω της συνήθειας, για να αναπτύξουν κοινωνικό ιδεώδες, να αισθάνονται σαν μέλη του ίδιου σώματος και να συμπάσχουν. Έτσι οι πολίτες δένονται αρμονικά σ' ένα σύνολο για το κοινό καλό, όμως τα μέλη του ανθρώπινου σώματος συνδέονται και αλληλοεξαρτώνται για την υγιή λειτουργία του οργανισμού.

Ο Σόλων ήταν *ανιδιοτελής*, δεν τον απασχολούσε και δεν τον ενδιέφερε η συσσώρευση προσωπικού πλούτου διότι θεωρούσε ότι *«ο πλούτος φέρνει τον κορεσμό στον άνθρωπο και ο κορεσμός την έλαση και την πρόκληση»*. Η αποστροφή για το ατομικό χρηματικό συμφέρον διατυπώνεται ποιητικά στους ακόλουθους στοίχους: *«τι θελαν Θεέ μου, να εξουσιάζω, να σωρέψω πλούτη, μια μέρα τύραννος ν' ανέβω στην Αθήνα, και ασκός κατόπι να χαθώ, η γενιά μου θρύψαλα»*. Είναι φανερό ότι τον ενδιέφερε η καλή φήμη της γενιάς του και η απήχηση της διακυβέρνησης της πολιτείας εκ μέρους του, ιδίως η τιμιότητά του, γιατί εάν κατηγορείτο για φιλοχρηματία θα ξέπεφτε στις συνειδήσεις των πολιτών. Ο σκοπός που προέχει υπεράνω όλων για τον αθηναίο νομοθέτη είναι η ευημερία του συνόλου και χρησιμοποίησε την εξουσία με ρεαλισμό και ευλυγισία για το γενικό συμφέρον της αθηναϊκής δημοκρατίας.

Στο καίριο σημείο της απόδοσης προτεραιότητας μεταξύ του ιδιωτικού και δημοσίου συμφέροντος διαπιστώνουμε την ευρεία απόκλιση της σκέψης και έργων των ελλήνων πολιτικών. Το βασικό χαρακτηριστικό που προκλητικά απουσιάζει από τη σύγχρονη περίπλοκη πολιτική σκηνή είναι αναμφισβήτητα η ανιδιοτέλεια. Αυτή η αρετή που είναι συνδεδεμένη με την έμφυτη ιδιότητα να ενεργεί κανείς με βάση τις ηθικές αρχές της ψυχής, την ονομαζόμενη συνείδηση, έχει σχεδόν εξαφανιστεί στην πλειονότητα των σημερινών πολιτικών. Η συνείδηση του γένους και της υστεροφημίας, που καθοδηγούσαν τις πράξεις και την πολιτική δραστηριότητα του Σόλωνα, είναι άνευ σημασίας για τους σημερινούς πολιτικούς, εξ ου και το «μαζί τα φάγαμε».

Η βασική αιτία, οι ελληνικές κυβερνήσεις με το περίβλημα του *εκσυγχρονισμού* υιοθέτησαν τις αρχές του φιλελευθερισμού, που είναι θεμελιωμένες στον ατομιστικό υλισμό και την επιδίωξη του ανθρώπου ως σκοπό της ζωής τη συσσώρευση πλούτου και την αυτοπροβολή. Οι αρχές της *laissez-faire* οικονομίας και του *laissez-passer* διεθνούς εμπορίου είναι θεμελιωμένες στο ατομικό συμφέρον και στην προαγωγή του, που το αποθεώνουν ως τον πρωταρχικό συντελεστή και ρυθμιστή στη σφαίρα της οικονομίας και το τοποθετούν υπεράνω του γενικού συμφέροντος της πολιτείας.

Εξ άλλου, η κλασική θεωρία της πολιτικής οικονομίας διατυπώθηκε από τον κατεξοχήν εκφραστή της, τον διάσημο Adam Smith, ο οποίος δηλώνει ⁵: *«κάθε άτομο έχει, πράγματι, υπ' όψιν να προάγει το δικό του συμφέρον κι όχι αυτό της κοινωνίας, γενικά αυτός, πράγματι, δεν προτίθεται να προάγει το δημόσιο συμφέρον»*. Γίνεται σαφές ότι στη δήλωσή του η έννοια του δικαίου παντελώς απουσιάζει και το *άναρχο προσωπικό συμφέρον* κυριαρχεί. Είναι λοιπόν φανερό ότι η άποψη του Smith είναι εκ διαμέτρου αντίθετη με την θεμελιώδη αρχή του αθηναίου νομοθέτη και της αρχαίας φιλοσοφικής σκέψης ότι το δημόσιο συμφέρον προέχει του ιδιωτικού. Εντούτοις, συμφωνεί με τη θεωρία των σοφιστών και την Αριστοφανική κριτική, της θεότητας του χάους, των προστάτιδων Νεφελών και της θεάς γλώσσας, κι όχι της κοινωνίας.

Πλην όμως, οι έλληνες πολιτικοί οφείλουν καλά να ενθυμούνται ότι η ζώνη του ευρώ, που έσπευσαν χωρίς σύνεση και περισυλλογή να εντάξουν τη χώρα, απέβη, αντί η πανάκεια των οικονομικών προβλημάτων, όπως οι περισσότεροι ανέμεναν, ο «σταυρός του μαρτυρίου» της Ελλάδος. Υπό το βαρύ φορτίο των χρόνιων διδύμων ελλειμμάτων του δημοσιονομικού και διεθνούς ισοζυγίου πληρωμών, χωρίς το δικό του νόμισμα για να παλέψει με ευλυγισία τους θυελλώδεις ανέμους της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008, το υπερφορτωμένο σκάφος προσέκρουσε στα βράχια και η χώρα οδηγήθηκε στη χρεοκοπία. Ο κατεξοχήν λόγος, η Ευρωζώνη είναι δομημένη στις αρχές του κλασικού φιλελευθερισμού· το ευρώ αποτελεί έναν νέο *χρυσό κανόνα* κι όλα τα αξιώματα του φιλελευθερισμού περί ατομικού συμφέροντος και της μεγιστοποίησης του προσωπικού κέρδους ως το «Άγιο Δισκοπότηρο» του ανθρώπου, το οποίο είναι υπεράνω κάθε αξίας και θεσμού στη ζωή, γράφτηκαν σε περιόδους, είτε *δεσποτικής ή κοινοβουλευτικής μοναρχίας, και όχι δημοκρατίας*.

---

⁵ The Wealth of Nations, (Canaan Edition) Book IV, Chapter 2, "Every individual...is his own advantage, indeed, and not that of the society, which he has in view. He generally, indeed, neither intends to promote the public interest..."

Το δόγμα του φιλελευθερισμού στηρίζεται στην Αγγλοσαξονική σχολή σκέψης που διαμορφώθηκε την περίοδο του 17^{ου} - 18^{ου} αιώνα στη δυτική Ευρώπη, με θεμελιωτές τους Βρετανούς πολιτικούς φιλοσόφους Thomas Hobbes και John Locke και το καλλώπισε ο Adam Smith, έρχεται σε «μετωπική σύγκρουση» με την αρχαία φιλοσοφική σκέψη και την Πλατωνική σχολή που βασικός εμπνευστής της είναι ο Σόλων. Είναι λοιπόν αναγκαίο να θυμηθούμε ότι το σύγχρονο ελληνικό κράτος ιδρύθηκε με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 3^{ης} Φεβρουαρίου 1830 από τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία, με μορφή πολιτεύματος τη βασιλική Μοναρχία· παραχωρώντας σ' αυτές το δικαίωμα εκλογής βασιλιά χωρίς να ερωτηθεί ο ελληνικός λαός. Η μοναρχία που επεβλήθη στο νεοσύστατο έθνος, με την πρωτοκαθεδρία της Αγγλίας εγκαθίδρυσε το οικονομικό μοντέλο της Αγγλοσαξονικής σχολής, που θέτει το ατομικό συμφέρον άνευ ηθικών αρχών υπεράνω του δημοσίου συμφέροντος.

Αυτό το *άναρχο* μοντέλο ήταν αδιανόητο στην αρχαία εποχή, γι αυτό ο Σόλων πρόβαλε την *αμεροληψία* ως κορυφαία επιδίωξη στις πράξεις όλων των συνειδητών αθηναίων πολιτών και πρωτίστως για όσους κατέχουν δημόσιες θέσεις. Ειδικά, πρότεινε ότι οι δημόσιοι λειτουργοί οφείλουν να υψώνουν πάνω από το προσωπικό συμφέρον το γενικό συμφέρον της πολιτείας. Ως εκ τούτου, βασικό κριτήριο της εκλογής ενός πολιτικού προσώπου πρέπει να αποτελεί η ικανότητά του να θέτει το δημόσιο συμφέρον πάνω από το προσωπικό. Εάν ο πολιτικός δεν εκπληρώνει αυτήν τη θεμελιώδη προϋπόθεση, δεν είναι κατάλληλος για το δημόσιο αξίωμα που κατέχει διότι καταχράται την εμπιστοσύνη των πολιτών, προκαλώντας βλάβη στο κοινωνικό σύνολο και ζημιά στην πατρίδα. Είναι αξιοσημείωτο ότι στη νομοθεσία του Σόλωνα, που σύμφωνα με τον Κικέρωνα ίσχυσε για πέντε αιώνες στην Αθήνα, ⁶ μόνο οι Θήτες λάμβαναν μισθό· οι άλλες τάξεις υπηρετούσαν το δημόσιο χωρίς αποδοχές. ⁷

Ο Σόλων άσκησε την οικονομική και πολιτική εξουσία με θαυμαστή δεξιοτεχνία και δεν έδειξε υποχωρητικότητα στους ισχυρούς ούτε και αδυναμία σ' αυτούς που τον είχαν εκλέξει, αλλά όπως κομπά αναφέρει «και βία μαζί και δίκιο συνταιριάζοντας έγινα ο κυβερνήτης». Πάντοτε πίστευε στη δύναμη του χρήματος ως κινητήριου μοχλού του εμπορίου, της βιοτεχνίας και της ναυσιπλοΐας. Γι αυτό, η κορωνίδα του έργου του, η ξακουστή «σεισάχθεια» [*σειώ(αποσειώ)+άχθος(βάρος)*] προσέφερε στην ανθρωπότητα το πρότυπο «μακροοικονομικό μοντέλο», ενός εθνικού σχεδιασμού διακυβέρνησης της πολιτείας που εμπεριέχε κανόνες της ηθικής και της δικαιοσύνης.

Είθε οι ελληνικές κυβερνήσεις να είχαν κατανοήσει την έννοια του χρήματος και τη σημαντικότητα του δημοσίου χρήματος και να ακολουθούσαν τη σοφία μαζί και τη νομοθεσία του Σόλωνα. Αντιθέτως, τη δυστυχία έφεραν ακολουθώντας λάθος

---

⁶ Will Durant, The Story of Civilization, The Life of Greece, ό.π., σ. 191.

⁷ Ο Σόλων θέσπισε τιμοκρατικό (τίμημα = περιουσία) πολίτευμα διανέμοντας τον πληθυσμό σε *τέσσερες κοινωνικές τάξεις* σύμφωνα με το ετήσιο εισόδημά τους. Η πρώτη τάξη, οι Πεντακοσιομέδιμνοι, είχε ετήσιο εισόδημα το λιγότερο 500 μεδίμνους (μονάδα μετρήσεως στερεών = με 51,84 σημερινά λίτρα) από σιτηρά, κριθάρι, κρασί ή λάδι. Η δεύτερη τάξη, οι Ιππείς, είχε εισόδημα πάνω από 300 μεδίμνους και τη δυνατότητα να συντηρεί ένα άλογο. Ακολουθούσε η τάξη των Ζευγιτών, και ήταν αυτοί που είχαν εισόδημα 200 μεδίμνων και μπορούσαν να συντηρήσουν ένα ζευγάρι βόδια. Οι υπόλοιποι αποτέλεσαν την κατώτερη τάξη και ονομάστηκαν Θήτες, ένα είδος δουλοπάροικων που καλλιεργούσε τη γη των πλουσίων, γενικά οι μισθωτοί εργάτες. Οι Θήτες αποκλείονταν από τα δημόσια αξιώματα, είχαν όμως το δικαίωμα να συμμετέχουν στην Εκκλησία του Δήμου και τα δικαστήρια.

ατραπό, αφού επέλεξαν το σφαλερό και αδιέξοδο μονοπάτι της υιοθέτησης του ευρώ ως εθνικό νόμισμα και παρέδωσαν τη χώρα στα χέρια των διεθνών πιστωτών. Ως επακόλουθο οδήγησαν την Ελλάδα σε μία οικονομική άβυσσο, σ' έναν πραγματικό κυκεώνα χρεών λόγω του ανατοκισμού του τόκου, πριν μελετήσουν με επισταμένη προσοχή τις διαταράξεις και παγίδες της συνθήκης του Μάαστριχτ και της Ευρωζώνης. Παρότι προ πολλού είχαν προειδοποιηθεί από τον αρχαίο λόγο : « Εάν πάθετε δεινά εξ αιτίας των σφαλμάτων σας μην αιτιάσθε τους θεούς για την τύχη σας.»

Στο πλαίσιο των πολιτειακών μεταρρυθμίσεων, ο Σόλων πρώτος καθιέρωσε την Εκκλησία του Δήμου το 594 π. Χ., που αποφάσιζε για την εκλογή των αρχόντων και αξιωματούχων, τον επισιτισμό, την ασφάλεια της πόλης, καθώς και για την κήρυξη πολέμου και επιλογής στρατηγών. Η εκκλησία (εκκαλώ) ήταν ανοικτή σε όλους τους άρρενες αθηναίους πολίτες άνω των 18 ετών, πλην των ακόλαστων, και συνέρχονταν σε τακτική συνέλευση, τετράκις ετησίως, όπου γίνονταν και η «επιχειροτονία» των νόμων. Ωστόσο, γίνονταν και έκτατες συνεδριάσεις οι οποίες ονομάζονταν *σύγκλητοι*. Ο θεσμός της Εκκλησίας του Δήμου εκδημοκράτισε το πολίτευμα. Το πολίτευμα της Αθήνας και επί Δράκοντος ήταν *τιμοκρατικό*, όμως, οι άρχοντες και τα ισόβια μέλη του Αρείου Πάγου⁸ εκλέγονταν μόνο από την πρώτη τάξη των Πεντακοσιομέδμων· κατά συνέπεια ήταν ολιγαρχικό. Η καινοτομία του Σόλωνα στον αριστοκρατικό θεσμό της Βουλής του Αρείου Πάγου, ήταν η αλλαγή στη σύνθεση, αφού στο εξής αποτελείτο από μέλη που είχαν προηγουμένως διατελέσει άρχοντες. Έτσι οι δικαστές του Αρείου Πάγου εκλέγονταν πλέον δημοκρατικά από την Εκκλησία του Δήμου.

Αξίζει να δούμε με προσοχή πως ο περίφημος νομοθέτης έπραξε στις δύσκολες κοινωνικές συνθήκες αντιμέτωπος με την οικονομική κρίση της αρχαίας Αθήνας. Για να αναπτερώσει την καταρρακωμένη ψυχολογία των πολιτών, πρώτος στην ιστορία χρησιμοποίησε την τεχνική - που διαρκώς γίνεται χρήση από τις κυβερνήσεις σήμερα συσκοτίζοντας τον κοινό νου για την πραγματική κατάσταση - της παρουσίασης των στοιχείων με κομπό τρόπο, με ήπιες εκφράσεις και ωραίες ευγενικές λέξεις, για να ωραιοποιήσει τις οικονομικές συνθήκες. Έτσι, ονόμασε τους φόρους εισφορές, τις φρουρές προστασία, τις φυλακές οικήματα και τις νύμφες Ερινύες Σεμνές Θεές.

Το πρώτο μέτρο που εφάρμοσε αφορούσε τη νομοθεσία της διαγραφής *όλων των χρεών*, ήτοι, αυτών που οφείλονταν σε ιδιώτες και στην πόλη των Αθηνών και την απελευθέρωση της γης που ήταν υποθηκευμένη, και την ονόμασε «σεισάχθεια». Η λέξη «σεισάχθεια» έμεινε ανεξίτηλη στις σελίδες της ιστορίας, λόγω της δραστηρικής οικονομικής ανασυγκρότησης της πόλης των Αθηνών που επέφερε η πρωτόγνωρη μεταρρύθμιση, *αναίμακτα*, «χωρίς καν να ανοίξει μύτη» όπως λέει η λαϊκή έκφραση. Ως συνέπεια, επαναπατρίστηκαν οι φυγόδικοι και οι ανήμποροι να αποπληρώσουν

---

⁸ Ο Άρειος Πάγος (πάγος= βράχος) θεωρείται το αρχαιότερο δικαστήριο του κόσμου και έδρευε σ' έναν βραχώδη λόφο βορειοδυτικά της Ακρόπολης. Κατά μία εκδοχή, εκεί είχε ιδρύσει δικαστήριο ο Δίας για να δικάσει τον θεό Άρη για το φόνο του γιού του Ποσειδώνα· κατά μια άλλη εκδοχή, το όνομα προέρχεται από τις Αρές, ήτοι τις Ερινύες, που ήταν οι χθόνιες θεότητες της τιμωρίας και της εκδίκησης· υπό την προστασία τους οι Αρεοπαγίτες δίκάζαν τους εγκληματίες. Αρχικά, περί το 1.300 π. Χ., οι Αρεοπαγίτες ήταν αριστοκράτες και συμβούλευαν τους βασιλείς και στη συνέχεια τους άρχοντες της Αθήνας. Διέθεταν μεγάλες εξουσίες, ως Ταμίεις των Αθηνών και έχοντες τον έλεγχο της τήρησης των νόμων, των δημοσίων ηθών, της κρίσης των θρησκευτικών αδικημάτων και φόνων εκ προμελέτης.

τα επαχθή δάνεια τους αθηναίοι πολίτες οι οποίοι είχαν εγκαταλείψει την πόλη έντρομοι, για να μη φυλακισθούν ή αναγκαστούν να πουλήσουν τα παιδιά τους ή ακόμη να γίνουν οι ίδιοι δούλοι των πιστωτών και πουληθούν στα ξένα.

Ιδού πως ο έντιμος και ανδρείος έξω απ' αμαρτήματα και μηχανοραφίες αθηναίος νομοθέτης, σε ένα εδάφιο της ελεγείας του ως ύμνο της σεισάχθειας περιγράφει το δραματικό σκηνικό ⁹ : « *Μπρος του καιρού το δικαστήριο μάρτυρα άριστον έχω την τρανή μητέρα εγώ των θεών του Ολύμπου, τούτη δω τη μαύρη Γη, που πάνωθ' της πέτρες σήκωσα πολλές, χρεών σημάδια, σκλάβα πρώτα αυτή 'τανε και τώρα λεύτερη είναι. Κι Αθηναίους πολλούς, που δίκια ή άδικα είχαν πουληθεί μακριά, στην θεόχτιστη πατρίδα τους ξανάφερα...Νόμους όρισα ίδιους για τους μεγάλους και για τους μικρούς τον δίκιο δρόμο στον καθένα δείχνοντας.*»

Υποτίμησε την αξία του Αθηναϊκού νομίσματος, της αττικής δραχμής ¹⁰ κατά 37.0 %, μετατρέποντας την ισοτιμία των 73 αττικών δραχμών ανά 1 μνα σε 100 αττικές δραχμές ανά 1 μνα. ¹¹ Δηλαδή, μείωσε το περιεχόμενο αργύρου της αττικής δραχμής από 5.93 σε 4.33 γραμμάρια επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα τους εξής στόχους. Πρώτον, την αύξηση της προσφοράς του χρήματος της δεινοπαθούσης αθηναϊκής οικονομίας, δεύτερον, τη βελτίωση του νευραλγικού διεθνούς ισοζυγίου πληρωμών, μέσω της αύξησης της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγικών προϊόντων και τρίτον, τη μείωση της επιζήμιας εισαγωγής αγαθών για την επίτευξη της *αυτάρκειας*.

Είναι εμφανής, παρά τη σχετικώς νεαρά του ηλικία, η μεγαλοφυΐα του Σόλωνα, διότι ενήργησε με εκπληκτική αποφασιστικότητα στο πρώτο έτος της ανάληψης των καθηκόντων του ως άρχων *επώνυμος*. Χορήγησε γενική αμνηστία, ελευθερώνοντας όλους τους πολίτες που είχαν φυλακιστεί για πολιτικά αδικήματα, διέγραψε όλα τα χρέη σε ύπαρξη, εκκαθάρισε όλους τους αγρούς της Αττικής από τα υποθηκευμένα δάνεια, επαναπάτρισε όσους εγκατέλειψαν την πόλη ατάκτως λόγω χρεών και όσους είχαν φυγοδικήσει, κατάργησε τη χορήγηση όλων των δανείων με υποθήκη το ανθρώπινο σώμα και υποτίμησε δραστικά την διεθνή ισοτιμία του αθηναϊκού νομίσματος.

---

⁹ Πλουτάρχου Βίοι, Σόλων, Θεμιστοκλής, Περικλής, Φωκίων, ΟΕΔΒ, Αθήνα, σ. 13, 1989

¹⁰ Ετυμολογικά, δραχμή σημαίνει το κέρμα που μπορεί να πιαστεί στο ανθρώπινο χέρι (δράττω= αρπάζω, δράττομαι= πιάνω σφικτά). Η αττική δραχμή, η νομισματική μονάδα του αρχαίου ελληνικού κόσμου, ισοδυναμούσε με έξι οβολούς και συνίστατο από άργυρο 4.3 γραμμαρίων μετά την υποτίμηση από τον Σόλωνα (594 π. Χ.) από 73 σε 100 δραχμές προς 1 μνα. Ειδικά, από τα τέλη του 6^{ου} αιώνα και αρχές του 5^{ου} αιώνα π. Χ. μέχρι την ήττα των Αθηναίων από τους Μακεδόνες στη Χαιρώνεια το 338 π. Χ., όπου άρχισε να διαδέχεται την ασημένια αττική δραχμή το μακεδονικό χρυσό νόμισμα, το πιο διαδεδομένο νόμισμα ήταν η αθηναϊκή γλαύκα, το ασημένιο τετράδραχμο με το επίγραμμα ΑΘΕ. Επί δύο σχεδόν αιώνες, η δραχμή έπαιξε το ρόλο του πρώτου διεθνούς νομίσματος αποθεματικού της αρχαιότητας.

¹¹ Η μνα (λατ.mina), ήταν μονάδα μέτρησης βάρους από άργυρο, ζύγιζε 433 γραμμάρια, και στην αρχαιότητα αποτελούσε την νομισματική μονάδα αναφοράς. Η μνα ήταν υποδιαίρεση, 1/60 του τάλαντου, μονάδα που ισοδυναμούσε με το βάρος νερού που εμπεριέχεται σε έναν αττικό αμφορέα (26 λίτρα). Η προέλευση του τάλαντου ως μονάδα μέτρησης έρχεται από τους Σουμέριους και Βαβυλωνίους και οι υποδιαιρέσεις του σε πολύτιμα μέταλλα λειτουργούσαν ως νομίσματα. Τάλαντα δεν κόπηκαν ποτέ, ενώ ακόμη και η μνα σπάνια κυκλοφορούσε.

Οι ανωτέρω μεταρρυθμίσεις συνιστούν στην ουσία, με τα σημερινά δεδομένα, μια επανάσταση, μια ειρηνική επανάσταση, γιατί είναι φανερή η προσπάθειά του να πείσει τους συμπολίτες του και όχι να τους εξαναγκάσει ότι είναι συνετό και φρόνιμο να δεχθούν με καλή θέληση τις μεταρρυθμίσεις του που είναι για το γενικό συμφέρον. Κι αυτό, διότι ο Σόλων πάντοτε πίστευε ότι οι νόμοι είναι σαν τους ιστούς της αράχνης: θα συγκρατήσουν εύκολα τους μικρούς και ανίσχυρους, ενώ οι πλούσιοι και ισχυροί με άνεση θα τους σπάσουν. Έτσι, με ρεαλισμό σκέφτηκε ότι είναι προτιμότερο οι πολίτες να καταλάβουν πρώτα ότι οι νόμοι που εισάγει είναι αμερόληπτοι και ως εκ τούτου είναι καλύτερο να τους τηρούν και συμφέρον όλων να μην τους παραβιάζουν.

Όπως βλέπουμε, η ειρηνική επανάσταση του Σόλωνα στέφτηκε με επιτυχία μέσω της ενίσχυσης των δημοκρατικών θεσμών και μιας πρωτόγνωρης οικονομικής μεταρρύθμισης μέσω της περίφημης σεισάχθειας. Οι θετικές επιπτώσεις των μέτρων της νομοθεσίας είναι πολύπλευρες και έχουν ως κινητήριο μοχλό την επανεκκίνηση της κυκλοφορίας του χρήματος, το «αίμα» της οικονομίας, που είχε αφαιρεθεί από την πλειονότητα των πολιτών εξ αιτίας της απληστίας των ολίγων πλουσίων. Και όπως αναφέρει ο Πλούταρχος, «όλος ο λαός ήταν χρωμένος στους πλουσίους», που επέβαλαν επιτόκια δανεισμού, τοκογλυφικά, της τάξεως του 18% - 36% ετησίως.¹²

Δεν πρέπει να αγνοούν οι έλληνες πολιτικοί ότι η σημερινή οδυνηρή χρεοκοπία της Ελλάδος, δεν είναι διαφορετική από τη χρεοκοπία της αρχαίας Αθήνας του 6^{ου} αιώνας π. Χ., ούτε και οι καταθλιπτικές συνθήκες της οικονομικής συντριβής, παρότι δύομισι χιλιετηρίδες μεσολαβούν μεταξύ της αρχαίας και της διαδικτυακής εποχής. Αντιθέτως, θα πρέπει να αφυπνιστούν και πριν η χώρα υποδουλωθεί πλήρως στους ξένους πιστωτές και ό, τι καλλίτερο ανθρώπινο δυναμικό υπάρχει εγκαταλείψει τη χώρα ατάκτως για να βρει δουλειά, να θυμηθούν ότι η ανθρώπινη φύση παραμένει αμετάβλητη κι αποτελεί πανομοιότυπο φράκταλ της σημερινής. Εξ ίσου σημαντικό, να δώσουν βαρύτητα στη δήλωση του Schumpeter : «τα οικονομικά προβλήματα της αρχαιότητας και η διαχείριση τους, δεν ήταν διαφορετικά, αλλά παρεμφερή με τα δικά μας, και « η ιστορία της οικονομικής ανάλυσης ξεκινάει μόνο με τους Έλληνες». ¹³

---

¹² Πριν τον Σόλωνα, άρχων επώνυμος ήταν ο Δράκων (624 π. Χ.) και το πολίτευμα της Αθήνας, όπως αναφέρθηκε, ήταν ολιγαρχικό όπου οι άρχοντες και τα μέλη του Αρείου Πάγου εκλέγονταν μόνο από την πρώτη κοινωνική τάξη των πλουσίων Πεντακοσιομέδων. Ο Δράκων θεωρείται ο πρώτος νομοθέτης γραπτών νόμων της Αθήνας. Εκλήθη από τους Αθηναίους να θεσπίσει γραπτούς νόμους, διότι οι εξέχοντες σε πλούτο ερμήνευαν όπως αυτοί ήθελαν τους νόμους και καταπίεζαν και εκφόβιζαν τους εκπρόθεσμους οφειλέτες ότι θα τους πουλήσουν ως δούλους στα ξένα, εφ' όσον αδυνατούσαν να αποπληρώσουν τα χρέη τους. Αυτήν την αφόρητη κατάσταση επωμίστηκε ο Δράκων να διευθετήσει, αλλά δεν άλλαξε το ισχύον ολιγαρχικό πολίτευμα της Αθήνας. Οι νόμοι του γραφτήκαν σε μαρμάρινες πλάκες και ονομάστηκαν Θεσμοί ή Διατάξεις (621 π. Χ.) και τοποθετηθήκαν στην Αγορά για να μπορεί ο καθένας να τις διαβάσει. Επειδή οι νόμοι ήταν ιδιαίτερα αυστηροί, επεκράτησε μέχρι τη σημερινή εποχή τα αυστηρά μέτρα του κράτους να αποκαλούνται «δρακόντεια». Εντούτοις, αντί τα μέτρα να βοηθήσουν τους φτωχούς, έγιναν πάλι όργανα των πλουσίων, καθώς η απληστία έχει διαχρονική καταστρεπτική ισχύ. Ως επακόλουθο, άρχισαν εκ νέου οι ταραχές και η φυγή στα ξένα και σύντομα χρειάστηκαν ως νέο νομοθέτη τον Σόλωνα.

¹³ J. A. Schumpeter, *History of Economic Analysis*, Oxford University Press, New York, 1954, "But the history of economic analysis begins only with the Greeks", σ. 52.

Πράγματι, η ιστορία της οικονομικής ανάλυσης ξεκινάει με τους Έλληνες, αλλά και ο όρος «οικονομία» που υιοθετήθηκε παγκοσμίως ξεκινάει με τους Έλληνες. Η πρότυπη διατύπωση του όρου (οίκος + νέμω) εμπεριέχεται στον *Οικονομικό* του Ξενοφώντος και στα Πολιτικά του Αριστοτέλη. Η λέξη είναι σύνθετη αποτελούμενη από το οίκος, το σπιτικό, και την περίπλοκη ρίζα νεμ-, με την έννοια του ρυθμίζω, διοικώ, οργανώνω. Στον *Οικονομικό*, ο όρος διατυπώνεται υπό μορφή διαλόγου διά στόματος του Σωκράτη: « Πες μου Κριτόβουλε, η οικονομία είναι πράγματι το όνομα μιας επιστήμης όπως η ιατρική, η σιδηρουργική ή αρχιτεκτονική; Και ακολουθεί η καταφατική απάντηση του Κριτόβουλου «έτσι πιστεύω.»¹⁴ Παρομοίως, ο πρότυπος όρος του καταμερισμού της εργασίας (division of labour) αναφέρεται στο έργο του Ξενοφώντος *Κύρου Παιδεία*¹⁵ και όχι στον *Πλούτο* των *Εθνών* του Adam Smith.

Είναι θλιβερό ότι οι σύγχρονες κυβερνήσεις αγνόησαν τη σοφία των αρχαίων στοχαστών η οποία πρεσβεύει ότι η οικονομία είναι επιστήμη και όχι ιδεολογία. Η επιστήμη διέπεται από συστηματικές και επαληθεύσιμες γνώσεις που απαρτίζουν τους νόμους της λειτουργίας της, ενώ η ιδεολογία είναι το σύνολο των πεποιθήσεων και ηθικών αρχών που στηρίζουν τη διαμόρφωση των κοινωνικών θεσμών στην πράξη. Ωστόσο, οι ελληνικές κυβερνήσεις πίστεψαν στον φιλελευθερισμό, ο οποίος δεν είναι επιστήμη, αλλά είναι ιδεολογία. Η ιδεολογία βασίζεται στο *συναίσθημα* και αποτελεί λειτουργία του ανεξιχνίαστου δεξιού ημισφαιρίου του εγκεφάλου, ενώ η *λογική* στην οποία βασίζεται η επιστήμη αποτελεί λειτουργία του αριστερού ημισφαιρίου.

Η θεωρία του φιλελευθερισμού, όπως αναφέρθηκε, εκθειάζει την επιδίωξη της μεγιστοποίησης του προσωπικού κέρδους και τη συσσώρευση πλούτου ως το «Άγιο Δισκοπότηρο» του ανθρώπου και το τοποθετεί υπεράνω κάθε αξίας της ζωής και υπεράνω του δημοσίου συμφέροντος. Η θεωρία αυτή είναι ανυπόστατη. Γιατί δεν υπάρχει φραγμός και όριο στην απληστία : « δεν έχουν τεθεί όρια για τον πλούτο στους ανθρώπους»· ο Σόλων το λέει, δηλώνει με παρρησία ο Αριστοτέλης.¹⁶ Άρα τι είδους νόμοι λειτουργίας της οικονομίας μπορεί να ισχύουν και να διέπονται από συστηματικές και επαληθεύσιμες γνώσεις όταν η βασική της αρχή είναι το άπειρον; Κατά συνέπεια, η *laissez-faire* οικονομία δεν είναι επιστήμη, αλλά ιδεολογία. Εξ ου και οι επώδυνες κρίσεις της άναρχης φιλελεύθερης οικονομίας κατά διαστήματα και η συσσώρευση άνω του 50 % του παγκόσμιου πλούτου μόνο στο 1% του πληθυσμού.

Η θεωρία της *laissez-faire* οικονομίας στην οποία στηρίζεται το κακότεχο οικοδόμημα της Ευρωζώνης, που έχει ενταχθεί η χώρα μας με περισσή απερισκεψία, ισχυρίζεται ότι υπάρχει ένας εξισορροπητικός μηχανισμός των αγορών που ακολουθεί τους νόμους της φυσικής του Νεύτωνα και τείνει να προσεγγίζει μια θέση ακινησίας, το άχρονο *equilibrium*. Το οικονομικό σύστημα υποθέτει η θεωρία, λειτουργεί όπως ένα εκκρεμές που ενώ κινείται μπρός και πίσω πάντοτε τείνει σε ένα σημείο ισορροπίας.

---

¹⁴ Ξενοφών, *Οικονομικός*, I, « Ειπέ μοι, έφη, ώ Κριτόβουλε, άρά γε η οικονομία επιστήμης τινός όνομα έστιν, ώσπερ η ιατρική και η χαλκευτική και η τεκτονική; Έμοιγε δοκεί, έφη ο Κριτόβουλος». Κάκτος, Αθήνα, 1993.

¹⁵ Ξενοφώντος *Κύρου Παιδεία*, Βιβλίο Η. Κεφάλαιο ΙΙ. 5, Σπύρος Παπαγεωργίου, Διεύθυνση Εκδόσεων Αρχηγείου Στρατού, Αθήνα. 1974.

¹⁶ Αριστοτέλης, Πολιτικά Α' 1256β, 30-35, «...ώσπερ Σόλων φήσι ποιήσας 'πλούτου δ' ουδέν τέρμα πεφασμένον ανδράσι κείται'», Κάκτος, Αθήνα, 1993.

Η εμπειρία καταδεικνύει ότι η οικονομία δεν λειτουργεί ακολουθώντας τους νόμους της φυσικής του Νεύτωνα, ούτε ποτέ λειτουργούσε, αλλά ούτε οι οικονομίες των κρατών είναι ουράνια σώματα που περιφέρονται στις ελλειπτικές τροχιές τους. Η θεωρία της *laissez-faire* οικονομίας είναι μια σφαλερή θεωρία, που στηρίζεται σε ανυπόστατες υποθέσεις και σε ένα πρόγραμμα ορθολογισμού και τέλειας πρόβλεψης. Αυτή η θεωρία είναι πλάσμα φαντασίας. Είναι αδύνατον να υπάρξει τέλεια πρόβλεψη, γιατί το «δικαστήριο του καιρού» έχει επανειλημμένα επιβεβαιώσει ότι ισχύει η ρήση των αρχαίων στοχαστών ότι «το μέλλον είναι αβέβαιο.» Αν το μέλλον μπορούσε να προβλεφτεί με βεβαιότητα, δεν θα είχε συμβεί η Μεγάλη Κρίση της δεκαετίας του 1930, ούτε η κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος το 2008.

Επιπροσθέτως, ούτε η Ελλάδα θα είχε οδηγηθεί στη χρεοκοπία και ο λαός της θα είχε υποστεί την μεγαλύτερη κοινωνική εξαθλίωση στη σύγχρονη ιστορία του. Όμως, η Ευρωζώνη είναι κι αυτή δομημένη στις σφαλερές αρχές της *laissez-faire*. Εξ ου και η πίστη των αξιωματούχων της στην εφαρμογή των μέτρων αυστηρής λιτότητας - και παρά τη συνεχή οικτρή αποτυχία των προβλέψεων τους - υψώνουν επιτακτικά τις φωνές τους « να ακολουθήσει η χώρα το πρόγραμμα για να βγει από την κρίση.»

Η δε πολιτική ηγεσία βρισκόμενη σε πλήρη σύγχυση εφαρμόζει το εσφαλμένο πρόγραμμα, αλλά η χώρα, αντί να βγει από την κρίση εισέρχεται πιο βαθιά στην κρίση, με τις χρεοκοπίες των εταιριών να φουντώνουν και τους απλήρωτους λογαριασμούς της εφορίας να αγγίζουν τα € 90 δις, ήτοι ξεπερνούν το 50% του ΑΕΠ. Η αιτία, η θεωρία της ύπαρξης ενός αυτό-διορθωτικού μηχανισμού συνιστά έναν μύθο, ιδίως εντός μιας νομισματικής ένωσης με αμετάκλητη ισοτιμία, γι αυτό το μεταφυσικό «αόρατο χέρι» δεν λειτουργεί. Έτσι, τα προκρούστεια μέτρα της «μεταρρύθμισης» δεν αποδίδουν· αντιθέτως τα μέτρα οδηγούν σε σταδιακή καταστροφή της αγοραστικής δύναμης της οικονομίας που βαδίζει προς το ναδίρ και το κλίμα βάρυνε πολύ.

Όσον αφορά την πλάνη και το πλέγμα των εσφαλμένων «υποθέσεων» της *laissez-faire* θεωρίας, που απαιτήθηκε η εφεύρεση του «αοράτου χεριού» του Adam Smith για να επαναφέρει το οικονομικό σύστημα σε τροχιά ισορροπίας όταν συχνά καταρρέει, η εξήγηση έχει ως ακολούθως. Η οικονομία κινείται δια μέσου του χρόνου και όχι στο χώρο, όπου μπορεί να κινηθεί όπως το εκκρεμές μπρός και πίσω, και να προσεγγίζει την επίτευξη ενός σημείου ισορροπίας, το περιβόητο *equilibrium*. Ο χρόνος όμως κινείται μόνο προς μία κατεύθυνση, από το παρόν προς το μέλλον.

Η επίσημη απολογία έρχεται από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) σε πρόσφατη έκθεση της Ανεξάρτητης Αρχής Αξιολόγησης.¹⁷ Σε γενικές γραμμές, η έκθεση αναφέρει το ΔΝΤ «δεν πρόβλεψε το μέγεθος των κινδύνων που αργότερα θα γίνουν υψίστης σημασίας», «αλλά μαζί με τους περισσότερους ειδικούς απέτυχε να εκτιμήσει την βαθμιαία ενδυνάμωση των κινδύνων του τραπεζικού συστήματος σε μερικές χώρες». Στην περίπτωση της Ελλάδος, η έκθεση αναφέρει το ΔΝΤ ενέκρινε την έκτακτη χρηματοδότηση « χωρίς να επιχειρήσει προληπτική αναδιάρθρωση του χρέους, παρά το γεγονός ότι το δημόσιο χρέος της δεν θεωρείτο με μεγάλη πιθανότητα βιώσιμο»· «στη λήψη της απόφασης ο κίνδυνος της επιδημίας ήταν ένα σημαντικό ζήτημα». Έτσι, η Ελλάδα εξοντώθηκε και απεφεύχθη η διάχυση στην παγκόσμια οικονομία.

---

¹⁷ IEO, Independent Evaluation Office of IMF, "The IMF and the Crises in Greece, Ireland, and Portugal": An Evaluation by the Independent Evaluation Office, July 8, 2016.

Η έκθεση του ΔΝΤ επισημαίνει επίσης ότι το πρόγραμμα της Ελλάδος «κατόρθωσε να επιφέρει ισχυρή δημοσιονομική προσαρμογή, θέτοντας το σύστημα συντάξεων σε βιώσιμη κατάσταση, επέτρεψε τη χώρα να παραμείνει στην Ευρωζώνη, και περιόρισε τη συνέπεια οιαδήποτε διάχυσης στην παγκόσμια οικονομία. Όμως, απέτυχε, να επαναφέρει την εμπιστοσύνη της αγοράς, να πετύχει τη βιωσιμότητα του χρέους, να αποκαταστήσει την ανταγωνιστικότητα, ή να πραγματοποιήσει δομικές μεταρρυθμίσεις... απέτυχε να προβλέψει ότι η ύφεση θα ήταν πολύ πιο βαθιά από την αναμενόμενη, και ότι θα συνοδεύονταν από εξαιρετικά μεγάλη ανεργία».

Όπως ξεκάθαρα βλέπουμε, ο περιβόητος αυτό-διορθωτικός μηχανισμός της *laissez-faire* οικονομίας για ακόμη μια φορά δεν λειτούργησε και οι συνέπειες ήταν οδυνηρές και συνεχίζουν να είναι οδυνηρές για την Ελλάδα. Τα αίτια της τραγωδίας, σύμφωνα με τον πρώην επικεφαλής οικονομολόγο του ΔΝΤ, Olivier Blanchard,¹⁸ που προκάλεσε η εφαρμογή των ελληνικών προγραμμάτων διάσωσης, συνοψίζονται σε τρία βασικά σημεία: α) υπηρέτησαν μόνο την αύξηση του χρέους και απαιτούσαν υπερβολική δημοσιονομική προσαρμογή, β) η χρηματοδότηση των προγραμμάτων χρησιμοποιήθηκε για την αποπληρωμή των ξένων τραπεζών, και γ) εφαρμόστηκαν δομικές μεταρρυθμίσεις που «σκότωναν» την ανάπτυξη, κι αυτές οδήγησαν τη χώρα σε βαθιά οικονομική ύφεση. Πράγματι, μια εξαιρετική αιτιολόγηση της τραγωδίας.

Εντούτοις, οι έλληνες πολιτικοί δεν αντέδρασαν, αλλά αποδέχθηκαν με σιγή ιχθύος την απατηλή μεταβίβαση των κολοσσιαίων ζημιών των τραπεζών, ξένων και ελληνικών, στον προϋπολογισμό του κράτους. Κατ' αυτόν τον ακατανόμαστο τρόπο, οι έλληνες φορολογούμενοι πολίτες «διέσωσαν» τους τραπεζίτες και μαζί με τους απογόνους τους, αθέμιτα, επωμίσθηκαν το δυσβάστακτο φορτίο αλλότριων χρεών, μέχρι, προς το παρόν, το 2060. Σ' αυτή την κατάφορη αδικία και καταστροφική για το μέλλον της ελληνικής οικονομίας πράξη, οι έλληνες πολιτικοί σιώπησαν! Γι αυτό, ο ακούραστος αρθογράφος της ανάληπτης πολιτικής σκηνης και διαπρεπής συγγραφέας, Παναγιώτης Παπαγαρυφάλλου, τους αποκαλεί «διεφθαρμένους» αυστραλοπίθικους.

Κι ας μην ξεχνάμε τη γνώμη του Michael Lewis¹⁹ για τη χώρα μας, που την χαρακτηρίζει ανεπιφύλακτα ως μία «τρίτοκοσμική χώρα» εξ αιτίας της διαφθοράς και φιλαυτίας των ελλήνων πολιτικών και αξιωματούχων. Την θεωρεί μία χώρα, όπου η απάτη, η φοροδιαφυγή, το ψέμα, η καχυποψία και το κλέψιμο πάνε 'σύννεφο' και αποτελούν επιδημία. Ως λογική συνέπεια, ο ένας να μην εμπιστεύεται τον άλλον, κι αυτό το γεγονός καθιστά οποιαδήποτε μορφή κοινωνικής συμβίωσης αδύνατη. Η «ολοκληρωτική απουσία εμπιστοσύνης του ενός προς τον άλλον», αναφέρει ο Lewis, είναι αυτό-τροφοδοτούμενη και οδηγεί στην κατάρρευση της κοινωνικής ζωής που ενθαρρύνει περισσότερο το ψεύδος, την απάτη και την κλοπή. Και καταλήγει με τη φράση «το ελληνικό κράτος δεν είναι μόνο διαφθαρμένο, αλλά και διαφθείρει».

---

¹⁸ Olivier Blanchard, "Greece: Past Critics and the Path Forward, IMFdirect, July 20, 2015.

¹⁹ Michael Lewis, "Beware of Greeks Bearing Bonds", Vanity Fair, October 1, 2010. Με αφορμή το εντυπωσιακό σε διανόηση και εκτέλεση σκάνδαλο του Βατοπεδίου, ο Michael Lewis, επισκέφτηκε τη χώρα μας ως δημοσιογράφος για να ερευνήσει εκ του συστάδην τα αίτια της χρεοκοπίας της Ελλάδος: έτσι πρόεκυψε το δοκίμιο «Φοβού τους έλληνες που φέρουν ομόλογα». Είναι Αμερικανός συγγραφέας και δημοσιογράφος χρηματοοικονομικών θεμάτων και μερικά από τα γνωστά του βιβλία είναι: *Liar's Poker*, *The Big Short: Inside the Doomsday Machine*, *The Art of Winning an Unfair Game*, *Boomerang*, and *Flash Boys*.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα ηθικής κατάπτωσης, οι ελληνικές κυβερνήσεις με λάβαρο τον *εκουγχρονισμό* υιοθέτησαν τον φιλελευθερισμό και τις οικονομικές αρχές που διέπουν το σφαλερό αυτό δόγμα που φθείρουν τις ψυχές των ανθρώπων. Έτσι, οι σημερινοί πολιτικοί εγκατέλειψαν την αρχαία ελληνική σκέψη, που έθετε το δημόσιο συμφέρον υπεράνω του ατομικού και το οικονομικό της μοντέλο στηρίζονταν στην *αυτάρκεια*, η οποία θεωρείτο ο τελικός σκοπός και μέγιστο αγαθό της κοινωνίας. Και είχε ως βασική προϋπόθεση την ισοσκελίση του διεθνούς εμπορικού ισοζυγίου της πολιτείας με μακροπρόθεσμο στόχο να γίνει καθαρός εξαγωγέας αγαθών.

Ως αποτέλεσμα, επήλθε τρομερή σύγχυση στο μυαλό του νεοέλληνα, άλλα είχε διδαχθεί ως νεαρός μαθητής και φοιτητής και εντελώς διαφορετικά πράγματα με έκπληξη βλέπουν τα μάτια του σήμερα. Αντί για την ευημερία του συνόλου βλέπουν την ευημερία του επιτήδειου ατόμου στη ψευτιά και εξαπάτηση και την πολιτική ως μέσον πλουτισμού και αναληψίας. Το αγγλοσαξονικό μοντέλο της *laissez-faire* επεβλήθη στο ελληνικό έθνος μέσω ληστρικού εξωτερικού δανεισμού πριν την ύπαρξη του κράτους.²⁰ Το ίδιο, δυστυχώς, επέλεξαν οι πρόσφατες ελληνικές κυβερνήσεις με θέρμη να υιοθετήσουν, χωρίς θεώρηση της ιστορικής καταβολής του έθνους μας, που είναι συνδεδεμένη με έναν πολιτισμό ξεχωριστό. Με ήθη κι έθιμα, αντιλήψεις και τρόπο ζωής διαφορετικό από τα άλλα Ευρωπαϊκά κράτη, με συνέπεια να δημιουργηθεί πρωτοφανής σύγχυση στη συμπεριφορά και τη σκέψη του σύγχρονου έλληνα.

Η πρωτοφανής σύγχυση γίνεται εμφανής με την απεμπόληση του δικού σου νομίσματος και την ένταξη της χώρας σ' ένα νομισματικό σύστημα με αμετάκλητη ισοτιμία και με ένα άκρως ελλειμματικό διεθνές εμπορικό ισοζύγιο. Το αποτέλεσμα, η χώρα να συντηρείται με εξωτερικό δανεισμό, η οικονομία αντί να είναι «εύρωστη», όπως διατρέφονταν οι πολιτικοί, στέκονταν σε γυάλινα πόδια τα οποία θρυμματίστηκαν μέσα σε οκτώ χρόνια και η Ελλάδα χρεοκόπησε. Ως επακόλουθο, το εθνικό εισόδημα κατέρρευσε, η ακούσια ανεργία εκτοξεύτηκε στα ύψη, η φυγή στα ξένα γιγαντώθηκε και η χώρα μεταβλήθηκε σ' ένα προτεκτοράτο υπό την κηδεμονία των δανειστών. Και με το «πάση θυσία στο ευρώ» των πολιτικών ελλοχεύει ο κίνδυνος αφανισμού.

Ατυχώς, οι έλληνες πολιτικοί εξακολουθούν να μην κατανοούν την ιδιαίτερη σημασία της ύπαρξης του δικού σου νομίσματος στη διαχείριση της οικονομίας και τη διαχρονική αλήθεια της δήλωσης του Αριστοτέλη ότι «το νόμισμα είναι δημιούργημα του νόμου και όχι της φύσης». Παρομοίως, αδυνατούν να κατανοήσουν ότι η έξοδος της αρχαίας Αθήνας από τη χρεοκοπία επετεύχθη από τον Σόλωνα, διότι είχε στη διάθεσή του το απαραίτητο εργαλείο της νομισματικής πολιτικής, την αττική δραχμή, και το χρησιμοποίησε με εξαιρετική επιτυχία. Πράγματι, εάν οι έλληνες πολιτικοί αντιλαμβάνονταν την υψίστη σημασία του δικού σου νομίσματος, δεν θα έδιναν θεϊκή υπόσταση στο *νομικό κατασκευάσμα* του ευρώ και θα θυσίαζαν έναν ολόκληρο λαό.

Σπύρος Λαβδιώτης, Τσαγκαράδα 21 Αυγούστου 2016

---

²⁰ Σπύρος Λαβδιώτης, Αρχή Ήμισυ Παντός : «Τα πρώτα Δάνεια των Αέναων Χρεοκοπιών της Ελλάδος», 5 Ιουνίου 2016, <http://spiros26.wordpress.com>